

СКЛЯР

Надія Михайлівна
sklyar@donnuet.edu.ua

к.е.н., доцент, Донецький
національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського

УДК 338.45.01:[658:622]

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНИХ
ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ
ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

**FEATURES OF METHODOICAL
APPROACHES TO THE EVALUATION
OF THE MINING AND PROCESSING
ENTERPRISES POTENTIAL**

КОСТАКОВА

Ліна Дмитрівна
linakostakova@gmail.com

асистент, Донецький
національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського

SKLIAR Nadiia Mykhailivna – PhD in Economics, Associate Professor, Donetsk National University of Economics and Trade after Mykhailo Tuhhan-Baranovskiy

KOSTAKOVA Lina Dmytrivna – Assistant, Donetsk National University of Economics and Trade after Mykhailo Tuhhan-Baranovskiy

Зважаючи на процеси пов'язані з нарощуванням та відтворенням потенціалу гірничо-збагачувальних підприємств (ГЗП), що функціонують в умовах жорсткої конкуренції, у статті висвітлено нагальність проблем пов'язаних зі створенням дієвої методики стосовно оцінювання їх потенційних можливостей. На засадах порівняння окремих аспектів оцінки потенціалу підприємства, виявлені невирішені питання стосовно побудови теоретико-методологічних основ адекватних до умов діяльності гірничо-збагачувального підприємства. З урахуванням особливостей діяльності ГЗП розроблена методика оцінки потенціалу їх виживання.

* * *

Принимая во внимание процессы, связанные с наращиванием и воспроизводством потенциала горно-обогатительных предприятий (ГОП), функционирующих в условиях жесткой конкуренции, в статье рассмотрена актуальность проблем связанных с созданием действенной методики оценки их потенциальных возможностей. На основании сравнения отдельных аспектов оценки потенциала предприятия, выявлены нерешенные вопросы относительно построения теоретико-методологических основ адекватных к условиям деятельности горно-обогатительного предприятия. С учетом особенностей деятельности ГОП разработана методика оценки потенциала их выживания.

* * *

Taking into account the processes associated with building up and reproducing the potential of mining and processing enterprises, which operate under conditions of fierce competition, the article considers the urgency of the problems associated with creating an effective methodology for assessing their potential. The essence of the definition of "potential" is disclosed, and a time period is defined that relates to the beginning of research of this category from an economic point of view. On the basis of a comparison of individual aspects of the assessment of the potential of the enterprise, unresolved questions were identified regarding the theoretical and methodological foundations adequate to the conditions of the mining and processing enterprise. It is noted that the formation of the system of estimated indicators of the enterprise's potential consists in the accumulation of data on the quantitative and qualitative state of the parameters of its internal environment. It is determined that the main prerequisite for effective strategic management of mining and processing enterprises in modern conditions is an appropriate assessment of their potential. It was found that, in accordance with the results of a survey of managers of 20 Ukrainian business entities, a limited number of coefficients characterizing their potential are used at domestic enterprises, which makes it impossible to conduct an in-depth comprehensive analysis. On the basis of the research and critical analysis of various approaches to assessing the potential of the enterprise, an augmented scorecard was considered, the selection of which was carried out taking into account the completeness of available information, the relationship between indicators, industry characteristics, research objectives and other circumstances. The characteristic of marketing, production, personnel and financial potentials of the enterprise is presented. Taking into account the peculiarities of the mining and processing enterprises, a methodology has been developed for assessing their survival potential.

Ключові слова: особливості, гірничо-збагачувальне підприємство, методологія, потенціал, оцінка, показники

Ключевые слова: особенности, горно-обогатительное предприятие, методология, потенциал, оценка, показатели

Keywords: features, mining and processing enterprise, methodology, potential, assessment, indicators

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку економіки нарощування і відтворення потенціалу гірничо-збагачувальних підприємств відбувається в умовах напруженої конкуренції, що пов'язано з боротьбою за збереження своїх позицій на зовнішньому ринку, а також з боротьбою за споживачів на внутрішньому ринку у

зв'язку з тим, що зараз окремі вітчизняні металургійні підприємства відчують нестачу сировини.

Актуальність проблеми зі створення дієвої методики оцінювання потенціалу промислових підприємств України зумовлена існуванням значної частки збиткових промислових підприємств в Україні, відсутністю надійних систем своєчасного моніторингу стану по-

тенціалу виживання для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію економічних, фінансових, соціально-демографічних та інших видів ризиків.

Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів проблеми оцінювання потенціалу підприємства зробили В.С. Барило, В.І. Блонська та С.Я. Нагірна, В.Л. Богун, Т.В. Булович, Н.В. Ващенко та Л.В. Ставрлова, А.Р. Ганієва, В.А. Георгієва, Н.С. Краснокутська, В.О. Кунцевич, Є.В. Лапін, С.Я. Салига, О.С. Федонін та ін. Тому на сьогодні проблематику потенціалу підприємства принципово новою вважати неможна, оскільки їй присвячено цілу низку наукових робіт. Проте у сучасній вітчизняній економіці потенціал підприємства як динамічна, поліструктурна система потребує нового погляду на вирішення проблеми побудови адекватних сучасним умовам теоретико-методологічних засад.

МЕТА РОБОТИ полягає у обґрунтуванні методологічних засад та їх особливостей стосовно оцінювання потенціалу в умовах діяльності гірничо-збагачувальних підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження положень статті використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Серед них такі як метод аналогії, абстрактно-логічний, системний тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «потенціал» (від лат. «potentia» – сила) використовується для характеристики потужності, можливостей окремої особи, суспільства, держави, засобів, запасів і джерел, які можуть бути використані для вирішення певного завдання або досягнення цілі [1, с. 77].

Використання терміну «потенціал» в економічних дослідженнях розпочалося у 20-х рр. ХХ ст. у зв'язку з виникненням необхідності комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил.

Враховуючи існуючі розробки і теоретичні положення, методологічні підходи до оцінки потенціалу підприємства залишають простір для дискусій і наукових пошуків. Це пов'язано, у першу чергу, з відсутністю загальновизнаної системи оціночних показників та складністю процесу оцінки, яка полягає у потребі дослідження всіх елементів потенціалу підприємства у взаємозв'язку та динаміці з урахуванням специфіки галузі.

Формування системи таких показників полягає у накопиченні даних про кількісний і якісний стан параметрів внутрішнього середовища підприємства для розробки на цій основі стратегічних альтернатив та прогнозу змін рівня використання потенціалу підприємства в умовах реалізації обраної стратегії.

Н.В. Ващенко та Л.В. Ставрлова [2, с. 203] дотримуються думки, що кожен вид потенціалу підприємства формує основні показники конкурентоспроможності. Є.В. Лапін [3, с. 67] використовує для оцінки рівня використання потенціалу метод декомпозиції, який ґрунтується на впорядкуванні підсистем потенціалу та визначенні взаємозв'язків між ними.

На думку Н.С. Краснокутської [4, с. 69], у ході здійснення оцінки потенціалу підприємства необхідно

з'ясувати: ступінь відповідності створеної підприємством цінності необхідному рівню; своєчасність реалізації наявних можливостей з точки зору динаміки зовнішніх умов і процесів.

Заслугує на увагу комплексний підхід до оцінки ефективності економічного потенціалу, запропонований В.І. Блонською та С.Я. Нагірною [5, с. 152], який включає аналіз використання виробничого потенціалу для висновку стосовно максимально можливого випуску продукції; ринкового потенціалу для визначення максимально можливого обсягу реалізації; прогноз майбутніх грошових потоків та їх дисконтування для визначення максимальних прибутків у майбутньому з використанням відповідних показників.

Т.В. Булович, Н.В. Зарубєєва і Л.В. Сорокіна [6, с. 212] проводять дослідження антикризового та санаційного потенціалу для умов діяльності коксохімічного підприємства за рядом якісних і кількісних показників: виробничий потенціал; управлінський (трудоий); продуктивний (маркетинговий); фінансовий; інвестиційний; інтеграційний.

Усі показники науковці враховують при визначенні інтегрального коефіцієнта, для побудови якого Л.В. Сорокіна і Н.В. Зарубєєва використовують теорію нечітких множин, а Т.В. Булович – функцію Харрінгтона. Такий підхід до оцінки потенціалу підприємства, на наш погляд, є найбільш прогресивним, оскільки дозволяє комплексно врахувати особливості кожного конкретного підприємства і рівень використання його потенціалу, а застосування нечіткої логіки уможливило оцінку рівня кризового стану кожного елемента потенціалу.

За результатами опитування керівників 20 українських підприємств, на українських підприємствах використовується обмежена кількість коефіцієнтів, що унеможливило проведення поглибленого комплексного аналізу в розрізі складових потенціалу виживання [7, с. 54].

Основною передумовою ефективного стратегічного управління ГЗП у сучасних умовах є відповідна оцінка їх потенційних можливостей. Має бути розроблена методика оцінки потенціалу виживання, яка б давала найбільш повну картину його рівня, узагальнювала його стан та надавала б можливість формувати найприйнятнішу стратегію розвитку підприємства.

Потенціал виживання – це ресурсні та компетенційні можливості соціально-економічної системи стосовно протистояння кризовим процесам шляхом відповідного якісно нового реагування системи для відновлення її рівноваги, самозбереження та розвитку.

Проведений аналіз показує, що під час оцінювання потенціалу підприємства обмежена кількість науковців враховує галузеві особливості. Проте підхід, який враховує під час оцінювання потенціалу підприємства галузеві особливості його діяльності та специфічні умови національної економіки, виправданий.

На основі проведених досліджень та критичного аналізу різних підходів до оцінки потенціалу підприємства розглянемо доповнену систему показників, вибір яких здійснювався з урахуванням повноти наявної інформації, взаємозв'язку між показниками, галузевих особливостей, завданнями дослідження та інших обставин (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників для оцінки потенціалу виживання	
Вид потенціалу	Оціночні показники
Маркетинговий	<ul style="list-style-type: none"> - вміст заліза у концентраті; - вміст вологи у концентраті; - вміст заліза у обкотишах; - основність обкотишів; - частка реалізованої продукції у складі товарної; - частка ринку; - частка продукції, що експортується; - рентабельність продажів за операційним прибутком
Виробничий	<ul style="list-style-type: none"> - запаси руди; - частка товарної продукції у ВВП; - коефіцієнт використання проектної потужності; - зона безпеки; - витрати на 1 гривню товарної продукції; - частка постійних витрат у собівартості; - коефіцієнт майна виробничого призначення; - коефіцієнт приросту основних засобів (ОЗ); - коефіцієнт модернізації; - коефіцієнт іммобілізації; - частка ОЗ виробничого призначення у загальній їх вартості; - фондовіддача ОЗ виробничого призначення; - фондорентабельність; - енергоємність виробництва; - коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів
Кадровий	<ul style="list-style-type: none"> - частка працівників з вищою освітою у загальній чисельності персоналу; - частка працівників віком до 30-ти років у загальній чисельності персоналу; - коефіцієнт плинності кадрів; - коефіцієнт заміщення звільнених працівників; - коефіцієнт випередження (по концентрату); - відсоток використання корисного робочого часу; - рентабельність персоналу; - питома вага ПВП у загальній чисельності персоналу; - продуктивність праці ПВП (по концентрату); - фондоозброєність ПВП; - віддача адміністративних витрат
Фінансовий	<ul style="list-style-type: none"> - коефіцієнт поточної ліквідності; - коефіцієнт абсолютної ліквідності; - коефіцієнт втрати платоспроможності; - коефіцієнт Бівера; - коефіцієнт платоспроможності; - коефіцієнт стійкості (фінансової стабільності); - коефіцієнт маневреності власного (робочого) капіталу; - коефіцієнт оборотності активів; - коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; - коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; - коефіцієнт стійкості економічного зростання; - коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; - коефіцієнт сумнівності; - коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості, %; - коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості; - рентабельність оборотних активів, %; - рентабельність власного капіталу, %.

Маркетинговий потенціал характеризує позиції підприємства на ринку, його конкурентоспроможність, яка досягається за рахунок інноваційного розвитку, тобто у його складі присутні елементи інноваційного.

Оскільки гірничо-збагачувальні підприємства є капіталодомінантними, що виявляється у високій фондомісткості продукції, то для них велике значення має проблема ефективності використання існуючих засобів праці. Тому основну увагу під час аналізу потенціалу виживання ГЗК слід звертати на виробничий потенціал.

Кадровий потенціал є рушійною силою розвитку сучасного підприємства, оскільки працівники поєднують

засоби і предмети праці, впливають на прийняття рішень, приймають рішення, розробляють стратегії тощо. Фінансовий потенціал, на думку багатьох економістів, є ідентифікатором його кризового стану. Тому серед показників оцінки фінансового потенціалу чимало коефіцієнтів аналізу загрози неплатоспроможності та схильності підприємства до банкрутства. Доцільним є розгляд фінансового потенціалу через призму інвестиційного.

ВИСНОВКИ

Отже, на основі аналізу наукових підходів було розроблено власне визначення поняття «потенціал ви-

живання». У структурі потенціалу підприємства для подальшого аналізу потенціалу виживання необхідно звертати увагу на маркетинговий, виробничий, кадровий та фінансовий потенціали.

У науковій літературі не існує адекватної методології оцінки потенціалу підприємства і потенціалу виживання. До того ж, проведення критичного аналізу показало, що лише обмежена кількість науковців враховує галузеві особливості побудови методик оцінки потенціалу. Тому в процесі підготовки статті була зроблена вибірка рекомендованих показників для аналізу потенціалу виживання, яка надаватиме найбільш повну картину його рівня, узагальнюючи його стан та надання можливості формувати найприйнятнішу стратегію розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Воронкова А.Е. Потенціал підприємства як основа його довгострокового розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 4(94). С. 77-84.
2. Ващенко Н.В., Ставрунова Л.В. Потенціал підприємства як запорука забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр.* 2010. Вип. 30. С. 199-204. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2010_30_1/Vashenko.pdf.
3. Лапін Є.В. Економічний потенціал промисловості: формування, оцінка, управління. *Вісник СумДУ. Серія "Економіка"*. 2007. Т. 2, № 1. С. 63-71. URL: [http://visnuk.sumdu.edu.ua/archiv/2007/1\(105\)/6_Lapin.pdf](http://visnuk.sumdu.edu.ua/archiv/2007/1(105)/6_Lapin.pdf).
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2005. 352 с.
5. Блонська В.І., Нагірна С.Я. Методичні підходи до оцінки потенціалу підприємства у ході формування стратегічних переваг. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.2. С. 150-155. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/19_2/150_Blonska_19_2.pdf.
6. Сорокіна Л.В., Зарубеєва Н.В. Формування антикризового потенціалу промислового підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. Т. 1. № 3. С. 211-214. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_3_1/211-214.pdf.
7. Галушко О.І. Визначення поняття "криза" та параметрів, що описують кризу на підприємстві. *Магістеріум*. 2004. Вип. 14. С. 52-55. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Magisterium/Economy/2004_14/10_galyshko_oi.pdf.

References

1. Voronkova A.Ye. The potential of the company as the basis of its long-term development. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2009. № 4 (94), pp. 166-174. (in Ukrainian)
2. Vashchenko N.V., Stavrunova L.V. The potential of the company as a guarantee of the competitiveness of the enterprise. *Trade and the market of Ukraine: topic. col. of scientific works*. 2010. № 30. pp. 199-204. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2010_30_1/Vashenko.pdf (in Ukrainian)
3. Lapin Ye.V. Economic potential of industry: formation, evaluation, management. *Visnyk od Sumy State University. Series "Economics"*. 2007. Vol. 2. № 1. pp. 63-71. (in Ukrainian)
4. Krasnokutska N.S. Potential of the enterprise. Kyiv: TsUL, 2005. 352 p. (in Ukrainian)
5. Blonska V.I., Nahirna S.Ya. Methodological approaches to the assessment of the potential of the enterprise in the process of formation of strategic advantages. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*. 2009. № 19.2. pp. 150-155. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/19_2/150_Blonska_19_2.pdf (in Ukrainian)
6. Sorokina L.V., Zarubieieva N.V. Formation of the anti-crisis potential of an industrial enterprise. *Herald of Khmelnytskyi natsional university*. 2010. Vol. 1. № 3. pp. 211-214. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_3_1/211-214.pdf (in Ukrainian)
7. Halushko O.I. Definition of the concept of "crisis" and parameters describing the crisis in the enterprise. *Magisterium*. 2004. № 14. pp. 52-55. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Magisterium/Economy/2004_14/10_galyshko_oi.pdf Halushko. (in Ukrainian)